

Häving

Loed selle käsu teksti ja mõtled: kui kiiresti ja kähku muutuvad ajad ja kombes! Vaat varem – kus siis olid alles sõnad:

Me süütame kogu maailmas kodanlusele tulekahju...

*Ma jätsin oma tare
ja läksin sõdima,
et talupoegadele Grenadas
maad anda...*

Need on luuletused. Aga see on lahingukäsu Nr.01 15. septembrist 1939.a tekst: „*Valgevene rinde väeosad lähevad rünnakule, et aidata Valgevene ja Poola töölistel ja talupoegadel võidelda mõisnike ja kapitalistide rõhumise vastu...*“

Ja edasi? Pole möödunud kahte aastatki – ja säh sulle: ei ülemaailmset tulekahju ega talupoegade ja tööliste võitluste rõhujate vastu. Kõik on lihtne ja proosaline: vaenlase territooriumil olev jaam hõivata ja õhku lasta, mets põlema panna...

Tõsi küll, ei ühte ega teist ei õnnestunud teha. 21.TD lahingutegevuse žurnalis on kirjast., et „*luurerühm ei täitnud täielikult oma ülesannet, see ei jõudnud Imatrani, metsa ei pandud põlema, tehti lihtsalt kindlaks, et seda lõiku katavad väikesed vaenlase jõud...*“

Hinnake, austatud lugejad, kui palju olid selle aja komandörid hilisemate aastakümnete „ajaloolastest“ ausamad. Neil (meie ajaloolastel) oli vaenlane alati „mitmekordses üleolekus“. Alati. Ja igal pool. Näiteks olid grupi nõukogude geeniuuste poolt loodud ajaloolises monograafias „Lahing Leningradi pärast“ soome väed võrdse diviisi arvu juures millegipärast kaks korda suuremad (220 tuhat 114 tuhande vastu).

Esimese pealetungipäeva õhtul, 2. juunil 1941.a kell 23.30, saabus 21.TD staapi 23.Armees staabi auto-tankivägede valitsuse ülem kindralmajor Lavrinovitš ja andis uue (tegelikult sama vana) lahinguülesande:

„...3.7 kell 6.00 alustada pealetungi Imatrale ülesandega – vallutada Imatra ja Imalanjärvi-Saimaa vaheline maakitsus ning hoida viimast kuni jalaväeosade kohalejõudmiseni“. Tankidiviisi pealetungi pidid toetama tulega neli 115.laskurdiviisi suurtükiväediviisjoni.

3. juuli keskpäevaks võtsid väeosad sisse pealetungieelsed positsioonid. Siis toimuski esimene tõrge omavahelises koostöös: „*Suurtükivägi hilines ettevalmistava tulelöögi ja alustas seda alles kell 13.00 ning tulistas tunni ajaga kõigest 50-55 mürsku...*“ Teiste sõnadega öeldes tegi iga suurtükk tunni ajaga ainult üks-kaks lasku. Võib arvata, et selline „tulevall“ ainult hoiatas „valgesoomlasi“, mitte ei surunud nende kaitset maha. Kell 14.00 ületasid 21.TD kaks polku (tankipolk ja motoriseeritud jalaväepolk) riigipiiri ja alustasid pealetungi. Et vältida süüdistusi eelarvamuslikus suhtumises, toome **TERVENISTI** ära selle pealetungi kirjelduse „Lahingutegevuse žurnalist“:

„...Peale riigipiiri ületamist osutas vaenlane algul nõrka vastupanu ja meie väed liikusid kiiresti edasi. 3.7 kell 18.00 jõudsid eelroodud kõrgendiku 107,5 põhjapoolsetele nõlvadele, kus neid tabas vaenlase organiseeritud suurtükiväetuli ning nad olid sunnitud mõnevõrra taganema...“

3.7 kell 22.00 stabiliseerus olukord järgneval rindel: kõrgendikust 107,5 edelas asuv metsarada, kaks maja Jaakolast põhjas, kõrgendik 39,5. Motoriseeritud polgu 2.pataljoni 4.rood kohtas vaenlase tugevat vastupanu, kes asus vasturünnakule. Seetõttu taganesid nad 3.7 kella 22.00-ks meie riigipiiri taha, kaotades kaks tanki põlenutena ja ühe puruks lastuna. Diviiskomandöri otsusega peatati edasine pealetung ja saadeti 23.Armees staapi ettekanne lahingust väljumise loa saamiseks. Seda luba ootasime me kella 2.00-ni. 4. juuli kell 2.25 saabus 10.MK staabiülem polkovnik Zajev käsuga viia diviis lahingust välja ning koonduda Jaski rajooni. Kell 2 h 30 min läks vaenlane, kes oli varjatult möödunud meie väeosade tiibadest, vastu pealetungile kogu diviisi võõndis. Vastupealetung algas tugeva automaadi- ja kuulipildujatulega, mida toetasid miinipildujad ja suurtükivägi. Sellises olukorras võttis diviisikomandör vastu julge (nii on tekstis. – M.S) otsuse viia diviis lahingust välja. Lahingust väljaviimine toimus järgmise plaani kohaselt...

4. juulil kell 4.00 lahkusid diviisi väeosad lahingust organiseeritult. Vaenlane tuli kolm korda rünnakule, kuid kandis alati kaotusi ja paisati suurte kaotustega tagasi...“

Ja see ongi kõik!

Metsarada, kaks maja. See oligi kogu Vabastusretke Nr.2 marsruut. 3. juulil kell 6 õhtul kopperdas tankidiviis kohmakalt soome kaitse otsa, 4. juulil kell 4 „lahkus julgelt lahingust“ jälitatuna üleliia tuliste soome

kuttide poolt. Lõpuks saabus 5. juulil kell 20.00 käsk „saata diviis raudteed mööda ja autotranspordiga Tšjornaja Retška rajooni“ s.o diviisi ennesõjaaegsesse dislotseerumisrajooni.

Sellega kõik lõppeski. **Ka sellel korral ei õnnestunud muuta Soomet nõukogude kerjuslikuks mitte-mustmullamaaks.** Tõenäoliselt oleks sel juhul, kui kogu 10.MK Leningradist Imatra juurde ümberpaigutamiseks kulutatud bensiin oleks lihtsalt valatud naaberriigi territooriumile maha ja süüdatud, saavutatud suuremat efekti. Vähemalt mets oleks igal juhul põlema pandud...

Edasi algas häving.

Tõtt öeldes algas mehkorpuse häving selle laialijaotamise näol juba varem pihta.

Niipea kui 10.MK sattus 23.Armees väejuhatuse „kæulatusse“, käitus see väejuhatuse nagu laojuhataja, kelle lattu toodi defitsiitset kaupa. Kõik ennesõjaaegsed õpetused, määrustikud, teooriad tankide **MASSILISE** kasutamise kohta (nagu ka sakslaste läänerrinde „Blitzkriegi“ kogemused) saadeti pikemalt mõtlemata kuradile ja unustati.

Kümme soomusautot „armeestaabi käsutusse“, viis tanki „115.laskurdiviisiga koostegutsemiseks“, tankipataljon koosseisus 24 tanki „43.laskurdiviisi komandöri käsutusse“, tankirood koosseisus 10 masinat „19.laskurdiviisi komandöri käsutusse“, 15 tanki hävitussalkade (s.o NKVD ja kohalike elanike poolsõjaväeliste formeeringute) käsutusse.

Peale ilmselge mehkorpuse lõõgivõime vähendamise peitus sellises tankide kasutamises veel üks vähem-märgatav moment.

Iga selle ajastu tank – saksa, nõukogude, inglise oma – oli väga kapriisne, ebakindel ja väikese ressursiga tehniline seadeldis. Piisab, kui öelda, et BT-7 motoressurss oli sel ajal kõigest 200 tundi, T-26-l 150 tundi. Tankide lahinguliseks kasutamiseks vajalikud minimaalsed tehnilised tingimused koos vajaliku remondi- ja evakuaatsiooniabiga oli sel ajal võimalik luua ainult suurtes väekoondistes. Aga mis tehnohooldusest ja remondist sai rääkida NKVD hävitussalga või isegi laskurdiviisi puhul, mille enamik võitlejaid polnud enne armeesekutsumist näinud isegi raudteerööpaid ja vedureid? Selle tulemusena jäeti 10-tonnine kallis masin pärast pisikest riket lihtsalt lagedale väljale maha.

Edasi läks asi veelgi hullemaks. Soome „Karjala armee“ üldpealetung Oneega-Laadoga vahelisel alal algas alles 10. juulil 1941.a. Kuid mõned päevad enne suuremastaabilise lahingutegevuse algust otsustas Soome väejuhatuse nähtavasti sooritada lahinguluuret Sortavala suunal. See kutsus 23.Armees staabis esile tohutu segaduse.

Juba 2. juuli õhtul saabus 21.TD staapi koos Imatra ründamise käsuga ka teine korraldus, mille kohaselt kästi saata selle diviisi 41.tankipolk raudteed mööda Sortavala suunale, Elisenvaara jaama piirkonda, kusjuures tankipolk kästi ešelonidesse laadida... 30 minutiga!! Ainus asjaolu, mis kergendas sellise eba-reaalsete ajaga pealelaadimist, oli see, et 41.tankipolgus oli peale kõiki eelmisi „ümberpaigutamisi“ järel kõigest 41 tanki, ehkki see polk polnud teinud veel ühtegi lasku vaenlase pihta. Sellises koosseisus ta saadetigi Elisenvaaras. Järgmisel päeval, 4. juulil, paisati Sortavala suunale juba terve 198.motoriseeritud diviis 10.MK koosseisust. Pärast seda võis 10.MK pealetungile Imatra suunas lõplikult kriipsu peale tõmmata.

Tasub märkida, et see hüsteeriline seisund, millesse 23.Armees juhtkond sattus peale esimesi teateid soomlaste eelsalkade piiriületusest, annab selgelt märku, et **tegelikult ei valmistunud Põhjarindel mitte keegi mitte kunagi tõsiselt „vaenlase sissetungi tagasilöömiseks“**. Vägedes polnud isegi oma territooriumi topograafilisi kaarte. Selle kohta leiame tähendusriikka meenutuse Goluško memuaaridest:

„...pataljonikomandöri ees lebas maakaart, mis oli tõenäoliselt mõeldud turistidele või autosõpradele... midagi muud pataljonikomandöri käsutuses ei olnud. Allüksus oli ammu juba lahkunud piirkonnast, mille kohta olid olemas sõjalised topograafilised kaardid...“ See episood lahingutegevuseks planeeritud piirkonnast „ammu lahkunud“ väeosaga juhtus taganemise ajal Käkisalmiss (Priozjorski) s.o mitte kaugemal kui 60 km Nõukogude-Soome piirist.

Sellel kurikuulsal päeval, 4. juulil 1941.a, käskis 23.Armees juhataja kindralleitnant Pšennikov luua nn. „armee tankigrupi“, ehkki sellist moodustist polnud mitte mingites määrustikes ette nähtud. Selle komplekteerimiseks rööviti lõplikult paljaks 10.MK: 21.TD-st võeti 54 tanki, 24.TD-st – 102 tanki (peamiselt küll vananenud BT-2 tankid).

Sellisel 23.Armees juhataja poolt 4. juulil ülesnäidatud aktiivsusel oli lihtne seletus. Just sellel päeval saabus sinna lõpuks Punaarmee Kindralstaabi korraldus viia 10.MK 23.Armees alluvusest välja ja paisata see Leningradist edela poole, saksa rindele. Vastupidiselt laialt levinud juttudele, et „Stalini ajal oli riigis igal pool kord majas“, ei tahtnud kindralleitnant Pšennikov kuuldagi sellest, et armeekindral Žukov võtab talt tervikuna ära „tema“ mehkorpuse ning „erastas“ peaaegu pooled kümnenda mehkorpuse tankidest.

Mitmepäevase tagasimarsi jooksul Soome piiri äärest Luuga jõel asuva kaitseliinini (üle 250 km) läks veel osa korpuse allesjäänud tankidest rivist välja. Selle tulemusena otsustati 9. juulil koondada 90 kõige tervemat tanki ühte polku, ülejäänud 98 tanki aga jaotati laskurväeosade vahel. Sellega 10.MK ajalugu praktiliselt lõppeski...

Veel varem, 29. juunil 1941.a, käskis Kindralstaabi ülem G.K.Žukov viia 1.MK välja Põhjarinde koosseisust ja anda see Looderinde juhatuse käsutusse. Tohtu suured tankikolonnid asusid jälle teele – seekord liikusid nad täpselt tagasi, Gatšinast Ostrovisse. 163.motoriseeritud diviis liikus veelgi kaugemale läände, Läti linna Rezekne juurde (160 km Pihkvast), kus ta purustati 3. juulil Mansteini korpuse saksa tankide poolt.

Pärast seda, kui Põhjarinde peamised löögijõud lahkusid Soome piirilt läänerindele ja ka lennuvägi kadus Karjala taevast, kuna ka see suunati lõpuks võitlusse Pihkva ja Leningradi peale tungivate saksa diviisidega, algas **10.juulil 1941.a.** Oneega-Laadoga vahelisel alal Soome armee pealetung.

Nagu teada, hindas seltsimees Stalin väga madalalt Soome armee pealetungivõimalusi. Näiteks ütles suur juht ja õpetaja 17. aprillil 1940.a. Punaarmee juhtivkoosseisu nõupidamisel esinedes sõna-sõnalt niimoodi:

„...Soome armee on kaitses väga passiivne... Lollikesed, istuvad oma dottides ja välja ei tule, arvavad, et me ei tule nende dottidega toime, istuvad ja joovad teed... Aga soomlaste pealetung ei maksa punast krossigi. Kas te mäletate nende kolm kuud kestnud võitluste seas ainsatki Soome armee massilise pealetungi juhtumit?“

Raske on aru saada, keda seltsimees Stalin lollitada lootis – iseennast või oma kuulajaid, kui ta naeris Soome armee üle sellepärast, et too ei sööstnud vasturünnakule kümnekordses ülekaalus oleva vaenlase vastu. Kuid 1941. aasta suvel, kui jõud olid enam-vähem võrdsed, ei hakanud soomlased ise teed jooma ega lasknud seda ka teistel teha.

„Vanadusnõdra, naftaliinist väljatõmmatud Mannerheimi“ (vana tsaariarmee kindral, kes 30 aastat teenis ustavalt Vene impeeriumi, Vene-Jaapani sõja ja Esimese Maailmasõja veteran) järeleproovitud juhtimisel hõivasid soomlased kogu Oneega ja Laadoga vahelise ala ja jõudsid septembri alguses neid järvi ühendava Sviri jõeni. 30. septembril vallutasid soomlased Petrozavodski – Karjala-Soome (jaa-jaa, just niimoodi nimetati see ala 31. märtsil 1940.a ümber, tõenäoliselt suurte tulevikuperspektiivide tõttu) autonoomse „vabariigi“ pealinna. Ka soomlased otsustasid ümbernimetamisega mitte võlgu jääda ja Petrozavodsk muutus Äänislinnaks...

Soome pealetung Karjala maakitsusel algas veelgi hiljem, alles 31. juulil 1941.a.

Viis päeva hiljem võeti Pšennikov armeejuhataja kohalt maha, kuid ka see abinõu ei aidanud enam. Ei aidanud ka Sortavala, Käkisalme ja Viiburi kindlustatud rajoonide raudbetoondotid. Suve lõpuks jõudis Soome armee vana piirini, mis kehtis Karjala maakitsusel enne 1939.a Talvesõda. Seejuures piirati Viiburi rajoonis ümber ja hävitati 23.Armees 43., 115. ja 123. laskurdiviisid, aga 43.diviisi komandör V.V.Kirpitsnikov sattus Soome sõjavangi (28. juunil 1950.aastal lasti ta maha, kuna ta *„kaotas juhtimise vägede üle, andis soomlastele välja salajasi andmeid nõukogude vägede kohta, laimas nõukogude korda ja kiitis Soome armeed“*, 1957. aasta juunis rehabiliteeriti postuumselt).

Vaatamata sellele, et vaenlase pealetungi tempo oli väga aeglane (maastiku iseärasused ja Soome armee tehniline varustatus ei lubanud neil lõigata rinnet sakslaste moodi „tankikiiludega“), **sattus Soome sõjavangi 64188 inimest.**

See oli Punaarmee viie laskurdiviisi arvuline koosseis.

23.Armees tehnika ja relvastus kaotati peaaegu täielikult. Näiteks teatab 1993. aastal Kindralstaabi (nüüd juba Vene armee) poolt välja antud statistiline kogumik „Grif sekretnosti snjat“, et nõukogude väed kaotasid Karjalas ja Koola poolsaarel 10. oktoobrini 1941.a. 546 tanki. See arv isegi ületab pärast 10. ja 1.MK saksa rindele ümberdislotseerimist Põhjarinde juhatuse käsutusse jäänud tankide arvu. Selle aritmeetilise „segaduse“ lahendus peitub tõsiasjas, et Põhjarinde tagalas töötas (ja saatis rindele uusi KV tanke) Leningradis asuv tohtu suur Kirovi tehas.

Kaldudes veidi kõrvale peateemast märgime, et kolmes sõja põhjatiival 22. juunist kuni 10. oktoobrini 1941.a toimunud strateegilises operatsioonis (Balti, Karjala ja Leningradi) kaotas Punaarmee (sama teatmiku andmetel) **4561 tanki**. Mis ületab **seitsme ja poole kordselt** Wehrmachit 4.tankigrupi, mis tegutses armeegrupi „Nord“ koosseisus loodesuunal, esialgse arvukuse.

1941.a. augusti lõpus saatis Keitel Mannerheimile kirja, kus tegi soomlastele ettepaneku vallutada koos Wehrmachtiga Leningrad. Samal ajal pandi ka soomlastele ette jätkata pealetungi lõuna poole Sviril, et ühineda Tihvini suunas pealetungivate sakslastega. Kuid neile ettepanekutele vastasid Soome president Ryti ja ülemjuhataja Mannerheim 28. augustil kategoorilise äraütlemisega. Pärast seda saadeti 4. septembril

1941.a. Mannerheimi peakorterisse läbirääkimisi pidama OKW staabiülem Jodl, kuid tulemus oli sama. Soomlased võtsid tagasi selle, mida nad pidasid enda omaks ja rohkem ei teinud nad ühtegi sammu.

Õeldakse, et „ajalugu ei tea oletavat käänet“. Ilmaasjata õeldakse. Mitterealiseerunud alternatiivide analüüs laseb väga sageli paremini mõista seda, mis juhtus tegelikkuses.

Reaalses ajaloos pöördus Soome armee tagasi 1939. aasta piirile (aga Oneega-Laadoga vahelisel alal ka üle selle) veriste lahingute tulemusena. Aga kõik oleks võinud olla hoopis teisiti. Niisiis, mida oleks saavutanud Nõukogude Liit ja mida oleks ta kaotanud, kui ta oleks ise laia „hea tahte žestina“ tagastanud Soomele Talvesõja ajal hõivatud territooriumid?

Majanduslikult oli nende territooriumite tähtsus väike – metsa ja marju oli Venemaal ka ilma selleta küllalt.

Selliseid kategooriaid nagu „autoriteet maailmaarenil“ või „ühiskondlik arvamus“ arvestama me ei hakka. Lihtsalt pole, mille üle arutada. Autoriteet oli selline, et NSVL oli selleks ajaks juba Rahvasteliidust välja visatud – kusjuures just Soome-vastase agressiooni pärast. Ainukeseks Nõukogude Liidu liitlaseks terves maailmas oli sel ajal Mongoolia (mis juba ammu oli faktiliselt muudetud Nõukogude protektoriaadiks). Mis aga puudutab „ühiskondlikku arvamust“, siis see oli stalinlikus impeeriumis äärmiselt kohane-misvõimeline.

Arutada võib ainult selle otsuse sõjalis-poliitilisi tagajärgi. Reaalsuses hakkas sotsiaaldemokraatlik Soome fašistliku Saksamaa liitlaseks (nagu õeldakse) „mitte heast elust“. Ja mitte kohe. Nimelt teatas Mannerheim veel 10. juunil 1941.a Helsingisse saabunud saksa Kindralstaabi esindajale ooberst Buschenhagenile, et Soome soovib jääda kõrvale Nõukogude-Saksa sõjast. 22. juunil 1941.a., mil sõda Saksamaa ja NSVL vahel sai sündinud faktiks, teatas Soome välisministeerium ametlikult, et Soome kavatseb jääda neutraliteedi positsioonidele. Peale selle tuli Ribbentropil Soome poole nõudmisel ametlikult desavueerida teadlikult valed Hitleri avaldused, kes heitis oma 22. juunil peetud raadioesinemises fraasi selle kohta, et „Soome ja Saksamaa sõdurid seisavad õlg-õla kõrval“. 24. juuniks 1941.a teatasid Soome neutraliteedi tunnistamisest NSVL, Inglismaa, Rootsi ja mis kõige tähtsam, Saksamaa!

Võib suure tõenäosusega (pea 100 %) väita, et kui Nõukogude Liit oleks Soomele pakkunud territoriaalsete probleemide kohta mingit kompromisslahendust (võib-olla oma uute ja ootamatute liitlaste Inglismaa ja USA vahendusel), oleks uut Nõukogude-Soome sõda saadud vältida. Sellise sündmuse arengu tulemused oleksid olnud ülisuure tähtsusega.

Esiteks oleks Baltikumi saadud paisata (kusjuures õigeaegselt, ära ootamata Looderinde hävingut) väga suured jõud: kaks mehkorpust, viisteist laskurdiviisi, arvukad Leningradi SRK lennu- ja suurtükiväeosad.

Tänu sellele oleks nõukogude Baltikumis asunud väegrupering suurenenud peaaegu kaks korda.

Edasi oleks 1941.a. juulis-augustis saadud paisata saksa rindele (aga mitte täiesti mõttetu Soome sõja rindele) need reservid, mis reaalses ajaloos tuli saata Karjalasse. Nimelt 88., 265., 272., 291. ja 314. laskurdiviisid, 3.Leningradi rahvakaitsediviis, paljud üksikud NKVD ja merejalaväe polgud. Kas oleksid sakslased sel juhul suutnud Leningradini jõuda?

Teiseks, ükskõik kui edukas või edutu oleks olnud Leningradi kaitsmine edela poolt, isegi kui see oleks olnud sama katastroofiline kui reaalses elus, **Leningradi blokaad oleks olnud täiesti võimatu!**

Leningrad **EI ASU** poolsaarel. Teda pole printsiipsaalselt võimalik blokeerida „ühelt poolt“. Kui Soome oleks olnud – ei, mitte liitlase rollis, vaid lihtsalt neutraalne naaber, oleks olnud võimalik Leningradi kui tahes kaua varustada Petrozavodsk-Sortavala raudteed mööda. Isegi kui sakslased oleksid suutnud läbida veel 250 km mööda metsi ja soid Tihvinist Petrozavodskini (mida nad reaalses ajaloos ei suutnud), oleks Leningradi kähistamine näljaga ikkagi olnud võimatu: NSVL peamine liitlane – rikas ja sel momendil äärmiselt helde Ameerika – oleks maksnud soomlastele Leningradi toiduainetega varustamise eest. Äärmisel juhul oleks ta vedanud neutraalsete Rootsi ja Soome sadamate kaudu kohale oma toiduained.

Muidugi olid mereteed sõjatingimustes äärmiselt ebakindlad – kuid veeti ju liitlaste konvoide poolt Murmanskisse üle 5 miljoni tonni igasugust kaupa. Aga kahe miljoni leningradlase näljasurmast päästmiseks oleks vaja läinud kõigest üks miljon tonni ameerika lihakonserve (või veteranidel nii selgelt meeles olevat ameerika munapulbrit).

Kolmandaks oleksid „suure maaga“ pideva raudteeühenduse olemasolu korral Leningradis asuvad võimsad tanki-, suurtüki- ja lennukitehased saanud töötada rinde ja võidu heaks täisvõimsusel. Terve sõjaaja jooksul. Kes arvestab kokku, kui palju sõduritel oleks sellega päästetud?

Jaa, kalliks, väga kalliks läks nõukogude rahvale maksma see stalinlik avantüür „Soome vendade kapitalistlikust ikkest vabastamisega“...